

Senieji vaistai kvėpavimo takų ligoms gydyti

Taurus Mekas,

Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus direktorius

Apie šiuolaikinius vaistus kalbame didžiudamiesi medicinos mokslo pažanga ir naujomis galimybėmis padėti kenčiantiems. Tikime, kad tos galimybės dabar yra kur kas geresnės, nei buvo kada nors anksčiau. Deja, šį tikėjimą aptemdo 2015 m. Nobelio medicinos premijos skyrimas Kinijos farmacinei Juju Tu už tradicinės kinų medicinos žinių pritaikymą maliarijai gydyti. Pirmą kartą per visą istoriją Nobelio medicinos premija buvo įteikta ne už sukurtą naują, o už seno išsaugojimą ir pritaikymą. Niurzgliai kalba, kad tokių keistų atvejų medicinoje bus vis daugiau, ypač jei nuogaštavimai apie antibiotikų eros pabaigą pasitvirtins...

Galime palyginti, kokias priemones kvėpavimo takų ligoms gydyti naudojo mūsų protėviai ir kaip jas siūlė gydyti XX a. pradžios medicina. Straipsnio autorius yra vaistininkas, tad lyginant tenka apsiriboti tuo, ką geriausiai žinau, – vaistingosiomis medžiagomis, nelen-dant į gydymo subtilybes.

Kvėpavimo takų ligos mūsų platumose nėra kokia nors naujovė ar retenybė. Klimatas, maistas ir gyvenimo būdas lėmė, kad jos tvirtai laikosi lietuvių liaudies medicinos (pagal dr. J. Basanavičių – tautinės vaistininkystės) metodais gydomų ligų pirmajame trejetuke – greta virškinimo sistemos bėdų ir traumų. Taigi ir vaistų šioms ligoms gydyti netrūksta. *Materia medica* jungia tris karalystes – augalų, gyvūnų ir mineralų. Mineralų naudoji-mo kvėpavimo takų ligoms gydyti au-toriui nepavyko užtikti, tad pažvelkime į pirmąsias dvi karalystes.

AUGALINĖS KILMĖS MEDŽIAGOS

Kosuliui gydyti buvo vartojamos šios arbatos – alyvų žiedų, aviečių stiebų (galima naudoti ir lapus bei vaisius), avižų, ąžuolų žiedų, dilgėlių lapų, jonažolių žiedų, karklavijų stiebų, puplaiškių (esant sunkiam kosuliui), putinų vaisių (kosulys su dusuliu) bei šermukšnių žiedų.

Jeronimo lapų arbata ir šalavijų lapų nuoviru gydė plaučių uždegimą. Užpylus alkoholiu (tam tiko ir valstybinė, ir naminė degtinė) – beržų žiedų ištrauka gydė kosulį, o pušų pelenų ištrauka – plaučių ligas.

Mūsų protėviai naudojo ir inhaliacijas – peršalus smilkė kadagių šakelėmis, taip pat garindavo pušų sakais.

Alijošių gabalėlių ir medaus mišinį (po vieną arbatinį šaukštelį su pienu

2–3 kartus per dieną) gerdavo kosint. Tai pačiai bėdai vartojo ir tarkuotas krienų šaknis, sumaišytas su medumi.

Difteritą ir anginą gydė į kojine pripylę karštų bulvių lupenų ir pridėję prie kaklo.

GYVŪNINĖS KILMĖS MEDŽIAGOS

Kvėpavimo takų ligoms gydyti vaistų, kilusių iš gyvūnų karalystės, lietuviškojoje tautinėje vaistininkystėje yra ne mažiau nei augalinės kilmės vaistų. Nors iš savosios patirties čia geriausiai žinome karštą pieną su medumi, vis dėlto čia pirmąją rupūžę – spiritinis antpilas ar džiovintos rupūžės nuoviras buvo geriamas sergant įvairiomis kvėpavimo takų ligomis (tiesa, dozuoti reikia labai atsargiai, nes perdozavus pacientas gali proto netekti, ir niekas jo nebesugrąžins).

Gluodenų kepenų nuoviro ir žmogaus šlapimo mišiniu gydė sergančiuosius plaučių uždegimu, o šarkos mėsa – sergančiuosius kokliušu. Barsuko, kiškio ir šuns išlydyti taukai buvo geriami sergant dusuliu.

Nemaloniai gali kvepėti gyvūninės kilmės vaistų grupė, kuri senosiose farmakopėjose buvo vadinama *Stercoralia* – vaistingosiomis išmatomis. Nors mums tai atrodo šiurpokai, mūsų protėviai šias medžiagas vartojo gydymui. Jos buvo parduodamos ir vaistinėse – *Album graecum*, baltos šuns išmatos Lietuvos vaistinėse buvo parduodamos iki Pirmojo pasaulinio karo.

Arklio, avies ir karvės išmatos buvo vartojamos plaučių uždegimui gydyti. Iš baltų šuns išmatų buvo verdamas nuoviras gydyti dusuliui ir skaudamai gerklei.

Nors ne visi senieji vaistai kvepėjo, dėl jų efektyvumo niekam abejonių ne-

kilo. XIX a. viduryje į vaistines pradėjo skverbtis cheminiai vaistai, nors dar laikėsi ir augalinės kilmės medžiagos. Taigi XX a. pradžioje gydytojas turėjo tokią pasirinkimą:

- *Aqua kreosoti* – po arbatinį šaukštelį sergant lėtiniu bronchitu.
- *Calcaria chlorata* su šokoladu pagaminti paplotėliai, lėtai tirpstantys burnoje, – esant nemaloniam burnos kvapui.
- *Conium hydrobromatum* milteliai sergant lėtiniu kvėpavimo takų uždegimu, kokliušu.
- *Eucalyptol* – lašai arba kapsulės sergant kvėpavimo takų uždegimu, astma.
- *Extractum euphorbia piluliferae liquidum* – esant astmos priepuoliams (kuriuos sukelia virškinimo sutrikimai ir bronchitas bei nosies ligoms (kurios atsiranda sergant šienlige).
- *Extractum hyoscyami* – milteliai, mikštūra, raminantis ir spazmus malšinantis vaistas sergant kvėpavimo takų ligomis.
- *Liquor natrii chlorati* – lašai esant kvėpavimo takų uždegimui.
- *Myrrholum* – patentuota miros ištrauka pažeistiems kvėpavimo takams gydyti.
- *Nitroglycerinum* po 0,0001 triskart per dieną bronchinei astmai gydyti.
- *Radix pimpinellae* milteliai, piliulės ar boliusai pažeistiems kvėpavimo takams gydyti.

Kaip mūsų laikais vartoti vaistai atrodys XXII amžiaus specialistams, – sunku pasakyti. *Ars longa, vita brevis* (liet. *menas ilgą laiką, gyvenimas trumpas*). Bet atsigręžti ir pažvelgti atgalios visada verta. Ir dėl pagarbos senosioms kartoms, ir dėl to, kad patys mažiau klystume...